

U první varianty předpokládají završení jednotlou klenbou opírající se o pilíře v koutech lodi nebo nasedající na obvodové zdvo prostřednictvím tromp či pendantů, kdy by byzantská tradice navázala na tradici cyrilometodějskou velkomoravského typu. U druhé varianty byla sice cášská kaple uvnitř oktogonální a navenek šestnáctiúhelná, s vnitřním ochozem v přízemí i patře, ale jako podnět pro trikonchu by svědčila o prvořadém významu Vyšehradu již v nejstarším knížecím období (J. Hásková a A. Pleszczyński předpokládají zdejší hlavní sídlo už za Boleslava II. a Jaromíra, 1009–1012).¹⁵ L. Varadin a B. Nechvátal zároveň připomínají kostel sv. Salvátora rádce Karla Velikého biskupa Theodulfa v Germigny-des-Prés, který má půdorys shodný s vyšehradským kostelem. Třetí varianta vychází z úsilí episkopátu sv. Vojtěcha o povýšení Prahy na metropoli – pražského biskupství na arcibiskupství, které by předpokládalo dvě sufragánní biskupství, a to v Olomouci a právě na Vyšehradě. Zdejší chrám by se tedy stavěl jako biskupský podřízeného biskupství, ale záměr zřízení pražské metropole se tehdy nezdařil. Předložené varianty předkládají oba autoři k dalším úvahám.

Je na místě znovu uvážit, jak to bylo v Praze s biskupstvím a biskupským kostelem. Boleslav II. vyslal do Říma poselstvo vedené jeho sestrou Mladou s žádostí o zřízení pražského biskupství. Mladina mise byla úspěšná, od papeže Jana XIII. získala v roce 973 zakládací listinu pražského biskupství a sama berlu s právem založit ženský klášter řehole sv. Benedikta. Ze dvou významných sakrálních budov na Pražském hradě byla za biskupský kostel zvolena rotunda sv. Víta, sice stavba menší, ale postavená sv. Václavem a spojená s místem jeho posledního odpočinku; bazilika sv. Jiří byla určena pro benediktinky, s jeho následnou úpravou a přístavbou kláštera.¹⁶ V roce 1039 přenesl kníže Břetislav ostatky sv. Vojtěcha do Prahy a umístil je v rotundě sv. Víta. Patrně s její přeměnou na biskupský kostel byla západní apsida nahrazena věží, jejíž přízemek byl přeměněn na mauzoleum sv. Vojtěcha a patro v knížecí tribunu spojenou novým schodištěm se severní apsidou. Známa zpráva z roku 1059 (1060) uvádí, že kníže Spytihněv viděl na svátek sv. Václava nedostatečnost rotundy, která nedokázala pojmut shromážděný lid, a dospěl k závěru nahradit ji velkou novostavbou s hroby obou světců¹⁷ – to však nemusí ještě znamenat, že velikost rotundy sv. Víta nebyla pro funkci biskupského kostela shledána nedostatečnou už dříve. Je možné, že již o půlstoletí dříve měl být vybudován nový biskupský kostel při zachování Václavovy rotundy sv. Víta, a to na Vyšehradě – to by byla ona objevená trikoncha (tuto hypotézu je možno označit jako čtvrtou variantu). Znovu je třeba připomenout její výjimečnost dispoziční i rozměrovou. Je však pravděpodobné, že se od tohoto záměru později ustoupilo a chrám byl jen rozestavěn. Připomenutí Theodulfova kostela v Germigny-des-Prés z roku 806

je na místě, vyšehradský chrám však měl být nesrovnatelně větší, ale k výstavbě rohových pilířů už patrně nedošlo. U kostela sv. Salvátora připomíná W. Koch byzantský vliv v jeho půdorysu řeckého kříže s kupolí nad křížením i v každém rohu.¹⁸ Jsou tu jistě další otázky, např. proč nebyl chrám situován uvnitř velké akropole, stejně jako o sto let později Vratislavova bazilika. Na akropoli však stála knížecí kaple sv. Jana Evangelisty a žádná jiná církevní stavba jí neměla konkurovat. Tato rotunda nemusela být skromnou centrálou jen s válcovou lodí a apsidou typu rotundy sv. Martina, mohla to být velkorysejší stavba blížící se rotundě sv. Víta. Dosud nebyly nalezeny žádné její pozůstatky, už se poukázalo na částečné plošné omezení průzkumu akropole i na úplné využití kamene ze řady v minulosti zde pobořených objektů při výstavbě zbrojnice.

Závěrem je možné znovu připomenout skeptickou úvahu archeologa účastného při výzkumu Vyšehradu v letech 1924–35/36, zda při dalším archeologickém výzkumu bylo možné něco nového objevit. Předložená publikace splnila hlavní úkoly svého zadání – zjistit, jakou podobu měly knížecí akropole ve své prvotní i druhé fázi a královský okrsek za Karla IV. Vyšehrad si jistě zasluhuje i další výzkum badatelský i archeologický. Závěrečná rozsáhlá a na dokumentaci tak bohatá publikace přesto skutečně důstojně ukončuje padesátiletý archeologický výzkum Vyšehradu – celoživotní dílo Bořivoje Nechvátala i objevný výzkum Ladislava Váradzina a celé řady dalších badatelů.

Karel KIBIC

■ Poznámky

at Prague – Vyšehrad, Czech Republic, *Byzantinoslavica* LXXIV (v tisku, odevzdáno 2015).

15 Jarmila Hásková, Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století, *Sborník Národního muzea, řada A – historie* XXIV, 1975, s. 105–160. – Andrzej Pleszczyński, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.

16 Alžběta Merhautová, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 224.

17 „Anno 1059 dux Zpitiigneu de rotunda sancti (Viti) ecclesie.....ut...unam utrusque patronis magnam construeret ecclesiam.“ Srov. Pavel Zahradník, Chrám sv. Víta do doby Karla IV., in: Dobroslav Libal – Pavel Zahradník, *Katedrála sv. Víta na Pražském hradě*, Praha 1999, s. 12.

18 Wilfried Koch, *Evropská architektura*, Praha 1998, s. 69.

Seznámení s dendrochronologií

KYNCL, Josef. *Letokruhy jako kalendář i záznamník. Zajímavosti z dendrochronologie*. Praha: Grada Publishing, 2017, 143 s. ISBN 978-80-271-0198-6.

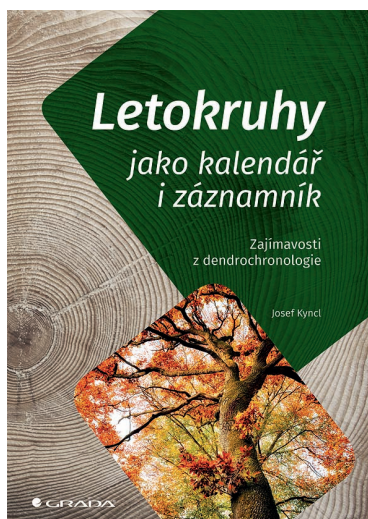
Obor dendrochronologie poskytuje již více než 20 let běžný datovací servis nejen pro pracovníky památkové péče, ale také archeology, konzervátory, restaurátory, stavební historiky a další. Podstata datování – základy dendrochronologie – však zůstává pro mnohé z nás záhadou, neboť především humanitně zaměření odborníci pracují pouze s výsledky letokruhových analýz. Zkrátka při našem bádání bývá často směrodatné jen určení druhu a stáří dřeviny, z níž byly dřevěné prvky zkoumané konstrukce zhotoveny. Ještě donedávna bylo pro laiky obtížné najít ucelené a srozumitelné informace o příslušném oboru včetně jeho historie i šíře uplatnění. Situace se nyní změnila. Byla vydána první česky psaná populárně-naučná kniha o dendrochronologii, určená široké veřejnosti. Jejím autorem je jeden ze zakladatelů této vědní disciplíny u nás, někdejší vědecký pracovník Botanického ústavu Akademie věd Ing. Josef Kyncl.¹

Ve 12 kapitolách zdánlivě útlé publikace autor předkládá přehledný návod, jak číst v letokruzích stromů, přibližuje úspěchy i peripetie předních dendrochronologů při tvorbě letokruhových řad, seznamuje nás s celou řadou významných datovacích akcí a představuje další zajímavé aplikace dendrochronologie. Ke každé kapitole jsou v závěru knihy připojeny poznámky s odkazy na použitou literaturu, prameny a další zdroje. Tematicky lze publikaci rozdělit do dvou stěžejních částí.

První část je věnována dendrochronologickému datování, jeho teoretickým základům, odběru i zpracování vzorků a zejména historii oboru. Ta je zde poutavě zprostředkována i díky konkrétním příkladům datování dřevěných konstrukcí z archeologických nalezišť (na-

■ Poznámky

1 Josef Kyncl byl členem dendrochronologické pracovní skupiny Botanického ústavu Akademie věd České republiky v Průhoních pod vedením Jaroslava Dobrého, jejíž náplní se stalo studium jehličnanů – především jedle. V roce 2000, po odchodu do důchodu, založil Josef Kyncl svou kromou dendrochronologickou laboratoř DendroLab Brno. Ta se zaměřuje na datování dřevěných prvků z historických objektů a do jisté míry i na dřevo z archeologických výzkumů na území Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny. Pro jmenované oblasti rovněž sestavuje datovací standardní chronologie dřevin, jako jsou jedle, smrk, borovice, dub a modřín. Od roku 2005 v uvažované laboratoři působí také Tomáš Kyncl. Bližší informace lze získat na webových stránkách <http://dendrochronologie.cz/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

1

2

Obr. 1. Obálka knihy *Letokruhy jako kalendář i záznamník. Zajímavosti z dendrochronologie.*

Obr. 2. Ing. Josef Kyncl při představování své knihy na ostravském pracovišti Národního památkového ústavu v lednu 2017. Foto: Gabriela Čočková, 2017.

mátkou zmiňme tzv. cirkumalpinská kúlová sídliště, velkomoravské sídliště v Mikulčicích-Valech nebo hradiště Vladař u Žlutic na Karlovarsku) a historických objektů i artefaktů (například mostů v Trevíru a Kolíně nad Rýnem z doby římské, papežského obřadního křesla Cathedry ligney, domů v historických jádrech středověkých měst či Světelského oltáře z kostela sv. Barbory v Adamově u Brna). Nejsou zde opomenuty ani příklady datování památek ze Slovenska a Ukrajiny (jde kupříkladu o Spišský hrad a zvolenský Pustý hrad či pozoruhodnou skupinu dřevěných kostelíků). Tato část knihy skýtá také jedinečnou příležitost seznámit se s osobnostmi světové i české dendrochronologie a na okamžik se s nimi vydat na cestu poznání. Uvedme alespoň jména těch, podle nichž jsou označovány metody transformace letokruhových řad, jejichž symboly jsou uváděny ve všech zprávách dendrochronologických rozborů.² Jedná se o průkopníka dendrochronologie v Německu Ernsta Hollsteina a zakladatele dendrochronologické laboratoře při univerzitě v severoirském Belfastu Michaela Baillieho. Z osobností české dendrochronologie za všechny jmenujme Jitku Dvorskou-Vrbovou, která položila základy naší standardní chronologie dubu.³

V druhé části publikace nám autor odhaluje dendrochronologii jako vědní disciplínu s překvapivými možnostmi využití. O tom, že v letokruzích stromů je ukryto mnohem více informací, než jsme původně tušili, nás může přesvědčit stále se rozšiřující obor dendroklimatologie. Zjednodušeně lze říci, že z letokruhů stromů je možné vyčíst údaje důležité nejen pro

rekonstrukci klimatu v minulosti, ale rovněž stopy extrémně suchých období způsobujících hladomory, zápis přírodních katastrof či odrazy pokusných výbuchů jaderných bomb v 50.–60. letech 20. století. Opět jsou zde poutavou formou představeny konkrétní události, jež vytvořily nesmazatelný záznam v letokruhovém kalendáři. Za zmínku jistě stojí erupce sopky na ostrově Santorini, která přivodila zánik minojské civilizace na Krétě, stejně jako pozoruhodné projevy pádu velkého meteoritu do neosídleného povodí Podkamenné Tunguzky v centrální Sibiři roku 1908.

Kniha, doslova nabitá informacemi, je sice primárně zaměřena na širokou veřejnost, avšak dovoluji si tvrdit, že znamená nesporný přínos obzvláště pro odborníky využívající služeb dendrochronologie. Neboť lze předpokládat, že uváděná disciplína je mnohem bohatší na rozmanité záhady a nečekaná fakta, pevně věřím ve vydání dalšího, obsahově rozšířeného díla. Zároveň doufám, že bude navíc vybaveno tolik užitečnými rejstříky, rozhodně jmenným a místním, které bych uvítala i u současné publikace. S politováním však musím konstatovat, že ačkoli první českou knihu o dendrochronologii (už tato skutečnost je skvělou reklamou) vydalo známé nakladatelství odborné literatury Grada Publishing, a. s., nepodařilo se mu zajistit její přímou cestu k odpovídající skupině čtenářů, tedy k zájemcům o příslušný obor. Nakladatelství publikaci prezentuje jako novinku v kategorii Zahrad a po zevrubném pátrání ji můžeme najít i v blíže nespecifikované skupině Věda a technika. Kniha by rozhodně neměla chybět ve Stavebnictví a architektuře, podobně jako většina literatury orientované i na obor památkové péče.

Jana KOUDELOVÁ

■ Poznámky

2 Při transformaci letokruhových řad jsou aktuálně v celosvětové praxi souběžně aplikovány dvě metody: metoda

Baillie-Pilcherova (hodnota t-testu je při jejím použití označena symbolem t_{BP}) a metoda Hollsteinova (hodnota t-testu je při jejím použití označena symbolem t_H).

3 V roce 1999 stála Jitka Dvorská-Vrbová také u zrodu dendrochronologické laboratoře Ústavu nauky o dřevě na Lesnické a dřevařské fakultě Mendelovy univerzity v Brně. V její práci dnes pokračují především Michal Rybníček a Tomáš Kolář. Podrobněji například <http://dendrochronologie.cz/cs/laboratore/mendelu-v-brne/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

Památky nás baví

INDROVÁ, Martina; HAVLÚJOVÁ, Hana a kol., *Památky nás baví 1–5*. Národní památkový ústav: Praha, 2015. Rozsah a ISBN různé. Certifikované metodiky vzniklé v rámci projektu „Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky“ podpořeného z programu NAKI.

Mnohá léta pracuji (nyní již jen velmi příležitostně) jako průvodce na památkových objektech a hodně přes dvě desetiletí jsem učitelem, dříve na základní škole, nyní na gymnáziu. Již jako průvodce jsem samozřejmě cítil, že dětem není možné podávat stejný výklad jako dospělým návštěvníkům, a snažil jsem se ho, stejně jako mí kolegové a kolegyně, přizpůsobit věku, případně ve škole probíranému učivu. Jako učitel chodím a jezdím, když organizační podmínky dovolí, s žáky po různých památkách, ale pouze za předpokladu, že si výklad mohu udělat sám a navázat ho na školní učivo. Buď se tak přímo probere nová látka, nebo se již probrané zopakuje, oživí a doplní. Proto mě zaujal projekt Národního památkového ústavu (dále NPÚ), jehož výstupem je mj. pětidílná metodika *Památky nás baví*. Na základě výše popsaných vlastních zkušeností se cítím kompetentní se k tomuto materiálu vyjádřit.

Všechny díly brožury mají stejnou úpravu a strukturu, počet stran se pohybuje kolem dvou set. Každá je věnována určité cílové skupině (předškoláci a 1. stupeň základní školy, 2. stupeň základní školy a střední škola, vysokoškolské a další vzdělávání pedagogů, všechny generace, památky bez bariér). Úvod a některé počáteční kapitoly jsou ve všech pěti dílech stejné. Objasňují se v nich cíle a stručný obsah projektu, základní pojmy a zkušenosti se vzdělávací rolí památek, zejména z Francie a Velké Británie. Dále obsahují popis modelové sady pomůcek apod. Tyto části nejsou příliš dlouhé a jsou přehledně uspořádané, tudíž neuvadí a přesně splní svůj úkol.

Ostatní kapitoly jsou uspořádány v každém dílu podle stejného schématu. Nejprve se rozebírají – s odkazy na odbornou literaturu – specifika vzdělávání při-